

Tåstarps kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

KARL JOHAN KEMBER, 2016-11-14

jais
arkitekter
—

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Tåstarps kyrka

Hjärnarp-Tåstarps församling, Bjäre kontrakt, Lunds stift
Tåstarps socken, Tåstarp 36:1, Ängelholms kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Tåstarp ligger några kilometer nordost om Ängelholm, i gränsområdet mellan slätten och Hallandsåsens skogsbygd. Byn, som är omnämnd sedan 1334, har fått sitt namn av förleden ”Tosti” (ett mansnamn) och efterleden ”torp”. Den äldsta bevarade kartan från Tåstarp är från 1706 och visar en by med 16 gårdar, där husen ligger tätt samlade längs landsvägen. I samband med laga skiftet 1830-31 flyttade 5 av gårdarna ut från byn. Bebyggelsen var sedan oförändrad fram till branden 1878, då västra delen av byn raserades. Gårdarna återuppbyggdes och samhället började snart spira på nytt. Till byn drogs mjölnare, smeder, vagnmakare och handelsmän, och här grundades ett cementgjuteri, Tåstarps Isbolag, och sprängämnesfabriken Trionyl. Idag är företagen nedlagda och den mesta samhällsservicen har flyttat till Hjärnarp. Några få hus har tillkommit, och gårdarna har renoverats och anpassats för dagens mer storskaliga jordbruk.

Kyrkan ligger högt belägen på en trädkulle vid byns västra infart. Vid kullens fot ligger en sockenstuga i rött tegel, inredd 1986 i småskolan från 1886, några villor och ett litet bibliotek. Det är inrymt i den nedlagda folkskolan från 1907 i mönstermurat tegel. I huset finns även en förskola och föreningen ”Vi i skolan”, som driver både gymnastik-, hembygds- och skytteverksamhet. Längre bort i nordväst ligger naturreservatet Prästängen och byn Toarp, som allt mer växt samman med Tåstarp under 1900-talet.

Det gamla Tåstarp är tät radby längs landsvägen och de tre sjöarna öster om kyrkan. Bebyggelsen i västra delen av byn är generellt yngre, tillkommen efter branden 1878, än den i öster vars äldsta bostadshus är från 1820-talet. Ekonomibygnaderna i väst skiljer ut sig i något mer moderna material. Byns mangårdsbyggnader är nästan alla uppförda i korsvirke med lerfyllning, ibland med yttre panelbeklädnad.

Kyrkobyggnaden

Tåstarps kyrka uppfördes under 1100- 1200-talet, kanske av munkarna vid Herrevads-kloster. Kyrkan gavs en typiskt romansk grundplan med långhus, ett lägre och smalare kor och en absid i öster. Kyrkan fick motstående portaler, högt sittande fönster i norr och söder, och sannolikt ett blytak. Ingen uppgift finns om ett medeltida torn. Kyrkan

förlängdes västerut under 1400-1500-talet med en travé. Möjligen samtidigt, eller i olika utbyggnadsetapper, har långhuset täckts med kryssvalv och koret med ett stjärnvalv. Under 1400-talet anses kyrkan dessutom fått ett vapenhus i söder.

På 1600- och 1700-talen fanns fristående klockstaplar över hela Skåne, som med få undantag är bevarade till vår tid. I Tåstarp revs den år 1829 i samband med att tornet byggdes. Samtidigt revs vapenhuset, södra ingången murades igen och kyrkan fick en ny entré genom tornets västgavel. Fönsteröppningarna förstörades till dagens storlek, men gjordes segment- istället för rundbågigt täckta. Inte heller verkar de vitputsade lisenerna kring tornet, som syns på murmästare H.P. Berghs ritning från 1827 utförts, och förmodligen fick även den rundbågiga tornporten ett enklare utseende än vad som initialt var tänkt. 1840 ersattes blytäckningen över långhus- och kortaken med spån. Orgelläktaren tillkom allra senast 1853, i samband med att kyrkan fick sin första orgel.

1917 anlitas domkyrkoarkitekt Theodor Wåhlin för en interiör renovering. Han föreslår att gångarna läggs om med kalksten, som han oftast förordade, eller med tegel lika dåvarande golv. Församlingen väljer teglet, samtidigt som bänkkvarteren görs om med nya bänkar på ett brädgolv. Predikstolen renoveras och förses med ny trappa och fot. De målas, liksom bänkarna, altarringen och troligen även delar av altaruppsatsen och altarets framsida, antemensalet, i blåa toner.

1938 monteras ett mekaniskt tornur med fyra tavlor i den öppna tornlanterninen.

1943 tillverkas de nuvarande ytterdörrarna.

1951 beslutas att ta fram och konservera de överkalkade kalkmålningarna. Samtidigt tar domkyrkoarkitekt Eiler Graebe fram ett förslag till en ombyggnad av bänkarna.

1983 lagas absidens blytak genom att lösa plåtar popnitas och tätas. Troligen samtidigt byts undertakets glespanel mot en tät panel.

1995 görs en renovering under arkitekt Thorsten Davidssons ledning. Trappan mellan läktare och vapenhus rivs och ersätts av en trappa inifrån långhuset. En toalett inreds i vapenhuset. 1996 kalkas kyrkan om utvändigt, och tornet målas med silikat.

1998 beslutas att försöka åtgärda pågående vittring av valven, bl.a. rensas vinden från sot och skräp som möjligen ansett orsakat skadorna.

2006-07 görs en utvändig renovering, som bl.a. innefattar putslagning av fasaderna, målning av fönster och dörrar samt tjärning av spåntaket. 2009 noteras att tjärningen inte fäst, kanske eftersom spånen varit impregnerad med kreosot.

Under 2016 inleddes en stor antikvarisk undersökning, som bl.a. innefattar en stor murverksundersökning, dendrokronologisk provtagning av taklaget och analys av puts-skikten på kyrkvinden. Församlingen har sedan flera år planerat för en renovering, där man bl.a. vill ta om hand om taklagen, och finna svar på problemet med de alltjämt vittrande valven. Beslut om åtgärder kommer tas efter att undersökningarna är färdiga, enligt plan under våren -17. Hittills (nov -16) har följande framkommit:

- Långhusets västra travé har tillkommit genom att den romanska kyrkans västmur rivits och kyrkan förlängts. Tidigare har man trott att utvidgningen gjorts på 1700-talet, men enligt vad som nu framkommit har tillbygget gjorts på 1400-1500-talet. Kyrkan kan möjligen ha expanderats samtidigt med valvslagningen av kyrkorummet.
- Under den antikvariska städningen fann man rester av tegel på vinden, bl.a. inmurat munk- och nunnetegel från 1350-1400 som avtäckning på långhusets murkrön. Det är möjligt att kyrkan vid denna tid varit täckt med tegel, åtminstone partiellt.
- Tidigare undersökningar av taklaget har påvisat vissa romanska delar, bl.a. har Barbro Sundnér daterat en inmurad sparrsax ovan öppningen mellan kor och absid till romansk tid. Efter de nya provtagningarna kan fastslås, att även stora delar av absid-taklaget är romanskt. Trots att vissa delar bytts ut är även dess konstruktion intakt. Det romanska taklaget ovan kyrkorummet är ombyggt, sannolikt på senmedeltiden i samband med att kyrkan utvidgades, och har sedan förstärks med tillskott av fur.
- Absidens blyplåt är ett lappverk av plåtar av olika åldrar. Den äldsta våden man hittat kan dateras till 1700-talet. Taket kommer gjudas om under hösten -16 och läggas på nytt underlag av papp och bräder.
- En möjlig orsak till att valven vittrar kan vara att spåntaket släpper igenom fukt, vilket påverkar saltkoncentrationerna med vittrande tegel som följd. Det har beslutats om att byta spånen mot någon annan taktäckning.

Exteriör

Kyrkobyggnaden [1-2] består av ett trekvadratiskt långhus, ett smalare och lägre kor, avslutat i öster med en halvrund absid, och ett västtorn med lanterninhuv. Kyrkan är troligen grundlagd på en kallmur av natursten. De spritputsade och kalkade fasaderna ansluter till mark utan markerad sockel. Runt kyrkan syns några grundstenar, i norr offerstenen som tros funnits på platsen under hednisk tid. Murarna är gjorda av gråsten lagd i ojämna skift. Någon murverksundersökning har inte gjorts, men resterna av den romanska sydportalen frilades 1951, dock utan att dokumenteras. På vinden finns spår efter romanska fönsteröppningar på både norra- och södra sidan.

Fönsteröppningarna från 1829 har tegelomfattningar. Tornet har synligt gråstensmurverk i oregelbundna skift med utdragna fogar. Omfattningarna kring muröppningarna är slätputsade. Tornmurarna avdelas av två långsgående, vitmålade bandjärn. Fönster- och dörröppningarna är raka, vitputsade och segmentbågigt täckta. Fönstren är gjorda av vitmålat trä, indelade med mitt- och tvärpost i småspröjsade lufter. Solbänkarna är

av zinkplåt. På insidan finns extrabågar av trä skruvade mot karmarna. I tornet finns i tre väderstreck ett rundfönster i trä med radiell spröjsning, och ovan tornporten ett lunettfönster med spröjsade lufter. Därtill finns kopplade, rundbågiga ljudöppningar med ljudluckor av vitmålad träpanel i alla väderstreck. Ytterdörrarna i tornet och absiden, gjorda 1943, är klädda med diagonalställd ekpanel. Tornporten är en raktäckt pardörr, medan absiddörren är rundbågig med rombformad glasöppning.

Absidens hjälmtak täckts av blyplåt på underlag av råspont och papp. Långhusets och korets sadeltak är täckta med tjärade furuspån från 1840 som spikats på träpanel. Den något utkragande takfoten har ett tjärat underslag. Murarna saknar gesims, kanske kan en förkroppning anas på korfasaderna. Kor- och långhusgavlarnas trapptinnar är avtäckta med tegelpannor. Torntaket är ett avskuret, flackt tälttak, inbrädat och täckt med enkelfalsad koppar i skivtäckning med halvförskjutna hakfalsar. På taket står en lanternin, klädd med brun locklistpanel och avslutad av en karnisformad kopparhuv.

[1]: Kyrkan från nordost

[2]: Tornet från söder

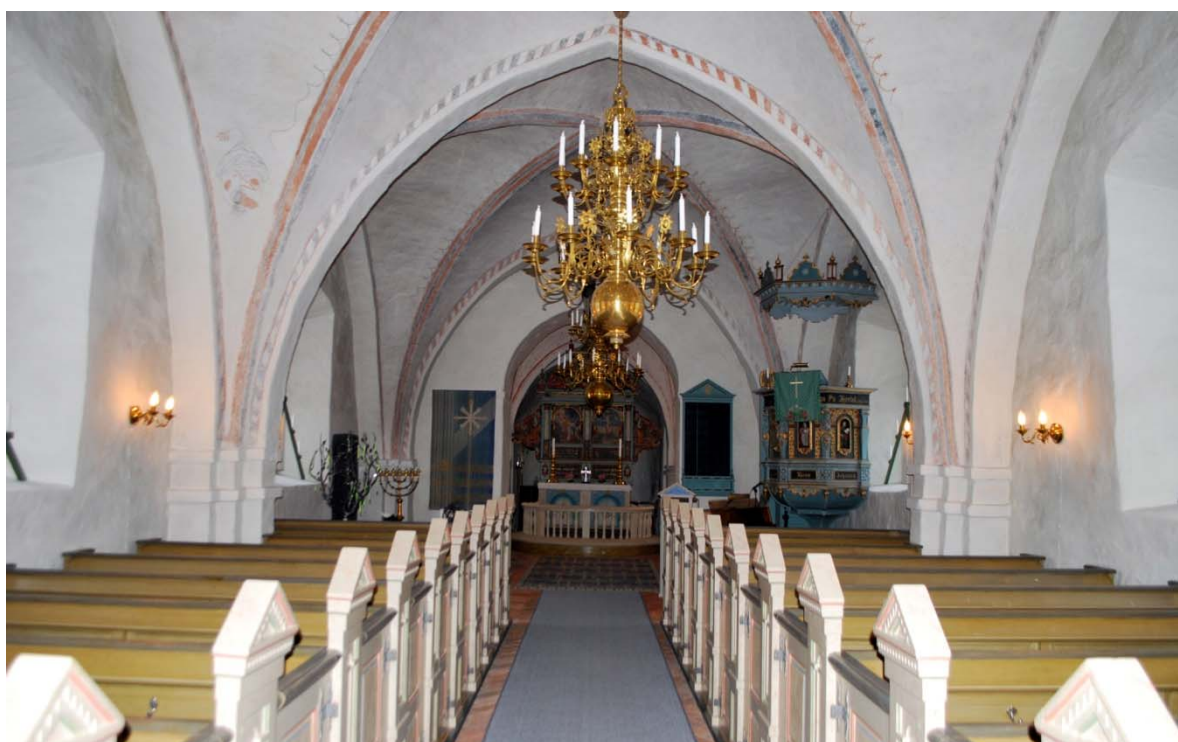
Interiör

Från huvudentrén i tornets västra fasad kommer man in i ett litet vapenhus/vindfång, som avgränsas från långhuset med en vitmålad plankvägg. På ömse sidor finns toalett resp. förråd och elcentral bakom vita plankväggar. Dörren mot kyrkorummet är en äldre, grå ramverksdörr med blyspröjsade glasöppningar, övriga två är yngre och efterliknar fyllningsdörrar. Golvet är täckt av rött, fogat tegel, möjligen från Graebes tid, och undertaket till tornvåningen och orgelläktaren är klätt med målad träpanel.

Den östra delen av tornets bottenvåning är integrerad med långhuset. Längst i väster har några rader tagits bort i bänkkvarteren, vilket gett plats åt ett kyrktorg med bl.a. ett exponeringsskåp för kyrkans lösa inventarier. På norra sidan finns en L-formad, vitmålad trätrappa till läktaren och tornets övre våningar. Läktaren vilar på avfasade, kvadratiska, gråmålade pelare och pilastrar med listkapitäl. Läktarbarriären, som är

sammanbyggd med orgelfasaden, är uppbyggd av ramverk, marmorerat i en gulbeige ton. Mittpartiet är lätt framskjutet och dekorerat med en förgylld harpa och trumpet.

Långhuset [3] består av tre travéer. Valven är likartat utförda som spetsbågiga, vitkalkade kryssvalv med fyrsidiga ribbor, som vilar på tresprångiga pilastar med två raka kragband och däremellan ett rakt led. Valven i öster pryds av gotiska, ornamentala dekorationer i form av rödblåa band och bågfriser längs ribborna och repstavar runt sköld- och gördelbågarna. I mittvalvets kappor syns ett blommotiv och två grotesker, vars munnar även är skvallerhål. Ovanför triumfbågen anas rester av en figurativ scen, och på norrväggen spår efter en inskriptionsslinga som brutits när fönstren förstörats. Där märks även två i putsen inristade konsekrationsskors, som har daterats till romansk tid. Långhuset är inrett med slutna bänkar på ömse sidor av en mittgång, täckt av rött tegel från 1917. Teglet är lagt på flatan i fiskbensmönster utan bruk i fogarna mellan stenarna. Bänkkvarteren står på ett brädgolv. Dopfunten står längst fram i långhuset på norra sidan, predikstolen på den södra. Triumfbågen är putsad och rundbågig med en skulpterad gesims vid vederlagen. Ovan triumfbågen hänger ett gotiskt krucifix och på södra sidan en nummertavla från Wählins renovering.

[3]: Långhuset mot koret

Långhusets golv fortsätter in i koret, som till största delen upptas av altarpuppsatsen. Koret täcks av ett stjärnvalv, som vilar på gråblåa, kvaderindelade pilastrar. Dessa är något annorlunda utformade än motsvarande i långhuset med ett mindre avstånd mellan kragbanden. Valvribborna är tunna, med en nedre fyrkantig profil som övergår i en övre rund, och prydda av röda bårdlinjer. Kormålningarna har av Knud Banning

förts till Mörarpsgruppen, som lär ha utfört samma motiv i kyrkan där. I valvkapporna sitter några järnringar, där man hängde upp de romanska rökelsekaren, och infällda i korväggarna två nischer, som kan vara sakramentsnicher från samma tid.

Absiden, som fungerar som sakristia, har golv av nålfiltsmatta på ett gjutet underlag, kanske från Graebes renovering. Väggar och hjälmvalv är vitkalkade och odekorerade. I rummet står diverse lösa möbler, och på altarpuppens baksida ett litet altarbord.

Från trappan i långhuset kommer man till tornets andra våning och orgelläktaren. Bakom en gipsvägg finns en dörr mot trappan till tornets översta våningar. Det tredje planet, som används för förvaring, och klockvåningen har brädgolv, putsade väggar och ovanförliggande bjälklag av furubalkar i två nivåer. Murarna styvas av ett krysstag som avslutas i fasadernas ankarjärn. Högst upp i tornlanterninen finns ett plan för urverket. Tornets tälttak bärs av en furustomme med remstycken, tassar, stödben och sparrar. Lanterninstommen består av en hjärtstock med anslutande sparrar.

Kyrkvinden nås via stege och en utvändig lucka. Det från vinden synliga murverket har flera partier med äldre putsrester, möjligen medeltida (undersökning pågår under hösten -16). Mellan kor och långhus finns en tegelomfattad öppning, kanske samtida med valven, med ristade fogar. Taklaget över kyrkorummet är sannolikt i huvudsak senmedeltida av ek med inslag både av romanska partier och senare förstärkningar av fur. Konstruktionen är en s.k. långstol med sparrar på murremmar, stödben, tassar/bindarbälkar och ett hanband. Därtill finns en långsgående konstruktion, rest på bindarbälkarna, med kungar, långband och diagonalsträvor. Från koret leder en trång, sannolikt ursprunglig öppning till absiden. Ovan öppningen finns i gavelröset en inmurad sparsax av ek. Även absidens ektaklag, byggt av sparrar, knäbockar och murremmar, är delvis romanskt med konstruktionen intakt trots att vissa delar bytts ut.

Inredning och inventarier

Altaret [4], består av en murad, kalkad medeltida del och en åldringsmålad krönskiva, möjligen samtida med antemensalet, uppbyggd av två sammanlänkade bräder. Altaret renoverades under 2006. I samband med arbetena upptäcktes en relikgömma under altarskivan. I gömman låg en medeltida *relikask* av bly, som nu tagits till vara och ställs ut i monterskåpet längst ner i långhuset. Framför altaret finns ett *antemensale* [4], byggt av breda plank. Antemensalet är indelat i två bildfält, avskilda av kannelerade, vita pilastrar. Bildfälten är uppbyggda som speglar, omgivna av sirliga portiker. Dess rundbågar vilar på pilastrar med beslagsvingar och pryds av blåmålade akantusslingor. I speglarnas mitt finns ett guldmålat kors med lagerkrans, resp. ett ankare med ett hjärta. Enligt konservatorn Herman Andersson bör antemensalet dateras till tidigt 1600-tal. Färgsättning och motiv har däremot förändrats med tiden; speglarnas guld-

dekorer är sekundära, och under de idag synliga färgskikten finns andra bottenfärger. Troligen har antemensalet målats om bl.a. i samband med Wåhlins renovering 1917.

Altaruppsatsen [4] av trä är utförd under tidigt 1600-tal. Nederst finns en predella med två texttavlor, den ena förkunnandes att altartavlan målats år 1776. Möjligen är färgskikten oförändrade sedan dess. I uppsatsens mitt finns, skilda av korintiska kolonner, två fält med bilder innanför rundbågiga portiker. Motiven föreställer episoden i Getsemane och Korsfästningen. På uppsatsens sidor och krön finns beslagsvingar, och på entablementet en ädikula med en målning av Kristus med segerfanan.

Altarringen är halvcirkelformad med räcke och grindar av figursågade, marmorerade bräder. Knäfall och överliggare är klädda med ett gråvitt tyg. Altarringens ålder är okänd, men den syns på kort tagna inför Wåhlins renovering 1917.

Dopfunten av sandsten har en attisk bas prydd med två människo- och vädursansikten, ett runt skaft och en rund, slät cuppa. Dopfunten dateras till 1100- 1200-talet.

Predikstolen [5] av polykrom ek är, enligt en inskrift på korgen, byggd 1619. Dagens färgsättning är från 1776 och justerad 1917 vid Wåhlins renovering. Vid detta tillfälle flyttades predikstolen till långhusets östra travé. Den fick en ny, rak, blåmålad och tät trappa, och korgen fästes på en pelarfot. Korgens sidor, skilda av karayatider, är uppbyggda med varsin texttavla och därovan ett bildfält inramat av en förgylld, rundbågig portik. I speglarna finns Christian IV:s namnchiffer och skulpturer av evangelisterna. Ovanför korgen hänger en sexkantig baldakin, målad i gråblått med utskurna dekorer.

Bänkinredningen är ritad av Theodor Wählin 1917, och ersatte då en befintlig slutna inredning. Hans bänkar var öppna, med gavlarna uppbyggda av två speglar, och avslutade av trekantsgavlar. Sitsarna gjordes av plank, som lades på volutformade konsoler. Bänkarna byggdes om 1951 av Eiler Graebe, som valde att återgå till den slutna kvartersformen. Wåhlins gavlar togs till vara och kompletterades med ramverksdörrar med marmorerade speglar, inramade med röda och blå lister.

Orgeln, byggd 1978 av Mårtenssons orgelfabrik i Lund, har 12 stämmor. *Orgelfasaden* från 1853 är klassicistiskt uppbyggd med tre öppna pipfält skilda av släta, vita pilastrar med detaljer i guld. På det raka entablementet står en halvcirkel, prydd med strålgång på blå spegelbotten. Vid rundbågens sidor finns förgyllda harpor omgivna av voluter. Orgelfasaden togs bort 1932, då kyrkan införskaffade en Frobeniusorgel, men är sedan köpet av den nuvarande orgeln återmonterad på läktarbarriären.

Lillklockan är gjuten 1833 av E N Fries i Jönköping. *Storklockan* är omgjuten 1775 av Andreas Wetterholtz i Malmö. Klockorna pryds av palmettfriser och inskriptioner.

[4]: Altarupsats, altemensale

[5]: Predikstol

Övrigt

Gravminnen, i trä från 1800-talets mitt, utförda med bruten topp och sockel. På gravminnena står de dödes namn och boställen.

Triumfskrucifix, i ek med armar i annat lövträ, från senmedeltiden. Enligt Lena Liepe kan det handla om ett 1200-talsarbete som omarbetats, kanske under sena 1400-talet.

Urverk, från 1938 tillverkat av G W Linderoth, Stockholm, med fyra urtavlor. 2011 ersattes den helmekaniska styrningen med fyra elektriska urverk med radiostyrning.

Kyrkogården

Kullen där Tåstarps kyrka ligger användes redan under hednisk tid som religiös plats. När den romanska kyrkan uppfördes gjordes offerplatsen om till kyrkogård, och en offersten blev hörnsten i grundmuren. På ägomätningsskattan från 1706, och den från laga skiftet 1832, ligger kyrkogården i byns västra utkant. Den är rektangulär och mur-omgärdad med ingångar i nordvästra och -östra hörnen. Genom avsöndring förvärvar man 1905 marken på höjden väster om kyrkogården, samtidigt som folkskolan byggs vid kullens fot. På äldre kort syns hur kyrkogården gjorts om enligt sena 1800-talets ideal med häckavgränsade gravplatser. På 1930-talet expanderas kyrkogården österut. I östutvidgningens norra hörn finns idag urngravplats och minneslund.

I början av 2010-talet anlitas landskapsarkitekt Anna Shine för att restaurera kyrko-

gården. Vissa gångar omgestaltas och träd och buskar nyplanteras i syfte att förstärka rumskänslan och öka variationen på kyrkogården. Några grusade kvarter grässätts för att underlätta skötseln. Buxbomen som drabbats av buxbomssot tas konsekvent bort och ersätts delvis av kantsten som yttre avgränsning av gravplatserna.

Beskrivning

Kyrkogården ligger högt belägen på en kulle vid byns västra infart. Från kyrkan har man utsikt över åkermarken i väster. På kullen växer bl.a. lönn, bok, ask, kastanj och lind, som bildar en tät ridå mot byn och landsvägen. Kyrkogården nås via en brant, trädkantad grusväg, som går rakt upp mot kyrkogården från väggkorset vid byinfarten, eller via parkeringen på kyrkoanläggningens norra sida. Söder om kyrkan slingrar en väg upp till förrådsbyggnaden och avfallsstationen precis utanför kyrkogårdsmuren.

Den äldre delen av kyrkogården omges av en kallmur. Huvudentrén i väster har ett tredelat grindparti i sirligt gjutjärn innanför gjutjärnsstolpar, medan den i norr har en likartad dubbelgrind innanför granitpelare. Från de båda ingångarna leder grusgångar upp mot tornet och sakristian. Gravkvarteren är genomgående grästäckta med några nyplanterade träd fritt utplacerade. Gravstenarna står i rader, inramade av stenkant eller utan yttre avgränsning. Många gravplatser är vakanta. Arbete pågår med att omgjuta och dubba de idag många liggande stenarna. I gravmaterialet dominerar medelhöga, svarta granitstenar med kors eller bruten topp och delade socklar, typiska för tiden runt förra sekelskiftet. Bland gravvårdarnas titlar märks ett flertal lantbrukare, liksom någon folkskollärare och sparbankskamrer från Tåstarps storhetstid, men det finns även många stenar utan titel. Den äldsta stenen är en skånsk kalkstensvård från 1813. I nordvästra hörnet finns ett enkelt lapidarium med bl.a. några järnkors.

[6]: Östra kallmuren, vy mot äldre kyrkogården

[7]: Nya delen av kyrkogården, vy mot nordost

På östra sidan om kallmuren [6] kring den äldre kyrkogården finns en utvidgning [7], som i norr, söder och öster inramas av en krans med hamlade lindar. Träden står på en låg slänt som bildar gräns mot det omgivande landskapet. Mot parkeringen finns en entré med murade, granitavtäckta pelare och gallergrindar i gjutjärn. Gravplatserna är

omväxlande grässatta och grustäckta, med stankanter som yttre avgränsning mellan grusgravarna och -gångarna. Gravkvarteren skiljs av avenbokshäckar. Grusgravarna har vårdarna placerade med ryggarna mot häckarna i öst-västlig riktning, gräsgravarna står fritt åt motsatt håll. Gravstenarna är låga och maskintillverkade i röd- eller svart granit. I norr finns en urngravplats i form av en buxbomsinramad och träsatt halvcirkel, mot vilken gravstenarna står samlade. I nordöstra hörnet ligger en minneslund inramad av en bokhäck. I mitten finns en gräsrunnel med minnessten och ljusbärare.

Byggnader på kyrkogården

På parkeringen finns ett litet *bårhus* med vitputsade, murade väggar, granitsockel och tegeltak. Söder om kyrkogården finns en förråds- och toalettbyggnad klädd med grönmålad lockpanel. Dörrarna är av rödmålat trä, taket är täckt med profilerad plåt.

Kulturhistorisk karaktärisering

Tåstarp är en naturskönt belägen by, som med sin väl sammanhållna bystruktur anses vara den bäst bevarade radbyn i Ängelholms kommun. Samhället har en ålderdomlig karaktär, präglad av jordbruket, med bostadshusen i öster och vid vägkorset i väster ett sockencentrum med kyrka och två f.d. skolor, som idag är sockenstuga resp bibliotek.

Kyrkan ligger vackert, högt belägen på en lummig, tät skogskulle. Platsen där kyrkan ligger har religiös kontinuitet ända sedan hednisk tid. Kyrkogårdens äldsta del har kvar utsträckningen från minst 1700-talet, och är avgränsad av en ålderdomlig kallmur som med sin raka form bryter mot landskapets mjukhet. Lösningen med en brant allé mot kyrkan från vägkorset i väster tillkom 1905, strax innan folkskolan byggdes, och illustrerar det en gång så viktiga sambandet mellan kyrka och skola. Den nyare delen av kyrkogården avgränsas av en lindkrans, som med sin ännu låga skala kontrasterar skarpt mot träden i väster, men som bildar en mjuk övergång mot omgivningen. Den äldre delen av kyrkogården ger ett rationellt uttryck med begränsat växtmaterial och gräsgravar ställda i rader utan yttre avgränsningar. I tornet står några välhållna träårdar från 1800-talets mitt, utformade som gravstenar med socklar och livstenar med bruten topp. Trävårdarna från denna tid har vanligen brutits ned, och är idag därför ovanliga att upptäcka. Utvidgningen från 1930-talet är mer bearbetad med gräs- och grusgravar, rygghäckar - typiska för mellankrigstidens kyrkogårdar - och sentida tillägg i form av urngravar och minneslund. Den stora variationen av material, rumsbildningar och gravstenar ställda i varierande riktningar ger ett något oroligt intryck.

Kyrkan är en i grunden typisk romansk anläggning, som successivt byggts ut för den växande församlingen. Tack vare undersökningarna under 2016 har vi lärt oss mycket

om kyrkans utveckling, samtidigt som vissa av tidigare antaganden kunnat förkastas. Kyrkorummet förlängdes västerut redan på 1400-talet, kanske i samma skede som kyrkan valvslogs, och har kvar sin disposition sedan dess. Tornet restes 1827 och kombinerar klassicistiska drag i lanterninen med ett oputsat gråstensmurverk, en följd av att ritningarnas tidstypiska fasadgestaltning inte genomfördes fullt ut. Utöver i de äldre murverken finns stora byggnadshistoriska värden i taklagen, som har romanska delar kvar både ovan absiden och i den under senmedeltiden ombyggda takstommen ovan kyrkorummet. Absidtaklaget har därtill, trots att vissa delar bytts, sin romanska konstruktion intakt. Även fynden av munk- och nunnetegel och de sannolikt medeltida putsskikten på vinden bidrar till kyrkans historiska värde. Dagens taktäckningsmaterial, spån resp. bly, är exempel på traditionella material som ger kyrkan ett ålderdomligt uttryck. Det befintliga blytaket, delvis från 1700-talet, är lagat i omgångar med otraditionella metoder, men kommer gjutas om så att kyrkan får ha kvar sin idag mer sällsynta beläggning. Spåntaket är från 1840, en i sammanhanget begränsad ålder, och bör kunna bytas ut mot ett annat kulturhistoriskt förankrat material som på ett bättre sätt skyddar kyrkans valv mot vittring.

Kyrkans inre präglas av flera fint sammanfogade tidsskikt, som illustrerar den kyrkliga utvecklingen från romansk till modern tid. Altaret med krönskivan och relikgömman, dopfunten, ringarna där rökelsekaren hängdes, konsekrationkorsen, triumfkrucifixet och de kalkmålade valven av typisk 1400-talskaraktär ger alla värdefull inblick i den medeltida liturgin. I närområdet har man under nyligen gjort andra relikfynd, bl.a. i Össjö kyrka där man hittat ett snarlikt relikskrin med en samtida pergamentrulle i. Till det efterreformatoriska kyrkorummet hör altaruppsatsen och predikstolen, som är fint snidade 1600-talsarbeten, idag delvis ommålade i blåa toner. Även altemensalet är ett drivet utfört renässanssnickeri som, trots de förändringar som genomförts, betingar ett konsthistoriskt värde vid sidan om samtida liknande exemplar i t.ex. Raus-, och Maglehems kyrkor. En stor del av dess värde ligger i den helhet som bildas med altaruppsatsen, t.ex. hur draget med pelararkader elegant upprepas i de båda inventarierna. Bevarade altemensaler är i sig ovanliga, sedan de successivt ersatts av antependier.

Under modern tid har framför allt Theodor Wåhlin och Eiler Graebe satt prägel på interiören. Tegelgolvet, som Wåhlin beslöt lägga efter församlingens påtryckningar istället för kalkstenen som han nästan alltid föredrog, fungerar väl i kyrkorummet. Såväl altaruppsatsen, predikstolen som altemensalet har en blå grundton som lär komma från Wåhlins osentimentala renovering. Även bänkarna Wåhlin satte in lär ursprungligen gått i samma färgskala, men har vid något tillfälle fått andra nyanser. Graebe lät bl.a. frilägga kalkmålningarna och bygga om bänkarna till slutna; sannolikt tyckte han sådana passade bättre i det medeltida kyrkorummet. Sammantaget ger detta ett något splittrat intryck, som varken tar till vara på Wåhlinkyrkans enhetlighet eller låter inventarierna framträda med sina historiskt korrekta kulörer.

Att tänka på

- Kyrkan ligger vackert med vidsträckt utsikt. Det är viktigt att hålla efter träden på kullen, så att utsikten bevaras och kyrkan förblir synlig i området.
- Kyrkan har ett medeltida taklag och ett romanskt murverk, som båda har stor betydelse för forskningen. Stor varsamhet ska iakttas för alla medeltida delar.
- Predikstol, altarpupsats, antemensale, bänkar och altarring har alla blåa färgskikt, som bör komma från Wåhlins tid. Altarringen och bänkarna är idag omålade i ljusare kulörer. Vid framtida renoveringar kan det vara intressant att studera både Wåhlins kyrkorum, och hur det såg ut innan hans restaurering, för att göra en lämplig justering av inventariernas färgsättning.

Skydd m.m.

Kyrkan/kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enl. 4 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

A Catalogue of Wall-Paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100-1600. Scania, Halland, Blekinge. Bd I-IV, Knud Banning, Köpenhamn, 1976-1982.

Anteckningar om Tåstarps kyrka, ur handlingar av Sante Gudmundsson

Bevaringsprogram för Ängelholm, del 1-4, Ängelholms kommun, 1978-1987

Historisk timmermanskonst i Lunds stift - Nomenklatur och bildkompendium, Karl-Magnus Melin, www.timmermanskonst.se, version 10 februari 2015

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg & Ingrid Sjöström, RAÄ, 2015

Underhållsplan för Tåstarps kyrka 2009-10-11, ItArk Arkitekter, Helsingborg, 2010

Digitala arkivet, Helsingborgs Dagblad, <http://www.hd.se>, 2016-11-13

Regionmuseets i Kristianstads arkiv, Kristianstad, 1133 Tåstarp, Kyrkor och Arkeologi <http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>, hämtad 2016-02-12

Övriga uppgifter

Denna rapport om Tåstarps kyrka, Bjäre kontrakt, har upprättats av:

Karl Johan Kember, Arkitekt SAR/MSA, Cert. sakkunnig avseende kulturvården, JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2016-02-08

Färdigställd rapport: 2016-11-14

Tåstarps kyrka - byggnadsbeskrivning

Stomme:	Murverk – Natursten (gråsten) Murverk – Tegel (i omfattningar)
Fasadmaterial:	Fasadmaterial lika med stommen (torn) Puts, sprit (övriga delar)
Fasadkulör:	Vit
Takform:	Sadeltak, med dubbla fall (kor, långhus) Hjälmtak (absid) Tälttak med lanternin (torn)
Taktäckningsmaterial:	Spån (kor, långhus) Plåt, bly (absid) Plåt, koppar, falsad, skivtäckning med halvförskjutna hakfalsar (torn)
Byggnadsdel:	Absid, öster Kor, smalare, öster Långhus Torn, väster